

60

L'INFORMATIU
DEL CAATB
1a QUINZENA
NOVEMBRE 2007

Metròpolis:

TOMBOUCTOU

TOMBOUCTOU

Tombouctou

Tombouctou va ser una de les ciutats més importants de l'Àfrica quan les grans caravanes travessaven el desert i Tombouctou era al centre de les grans rutes comercials.

Mercè Rius

Arquitecta tècnica
mercerius@apabcn.com

■ ■ Tombouctou és una ciutat de la República de Mali, a les portes del desert del Sàhara, al costat del riu Níger, situada en la ruta del comerç entre el Sahel i el Magreb. Té una població de 32.000 habitants. Va ser una de les ciutats més importants de l'Àfrica quan les grans caravanes travessaven el desert i Tombouctou era al centre de les grans rutes comercials, sobretot amb el comerç de l'or i de la sal.

La ciutat "llegenda"

El nom de Tombouctou està relacionat amb el d'una dona que vivia a l'oasi on els nòmades tuaregs duïen els animals a abeurar, "el lloc de la gran dona". Cap al segle XI va deixar de ser un assentament de nòmades per convertir-se en una ciutat. La seva situació estratègica en la ruta de les caravanes i la creació de l'escola corànica de Sankoré cap al segle XV la van convertir, a més d'en un centre de comerç, en un centre intel·lectual, espiritual i de difusió de l'Islam per Àfrica. Algunes mostres d'arquitectura d'aquest període, com les mesquites Djingareyber, Sankoré i Sidi Yahia, són testimonis de l'esplendor econòmic i cultural de la ciutat.

Però Tombouctou, sobretot per als occidentals, era més llegenda que realitat. S'escamparen molts relats al voltant d'una ciutat que va estar tancada fins al principi del segle XIX als no musulmans.

Des del temps de Lleó l'africà fins al 1880, i si descomptem els andalusos de l'expedició marroquina del 1491, només quatre europeus van aconseguir violar el secret de Tombouctou i tornar vius per explicar-ho. Però quan finalment van tornar, va resultar que no havien trobat res del que havien imaginat o somiat.

Va ser un mallorquí qui va contribuir a alimentar el mite de la ciutat,

MESQUITA DE SANKORÉ

recollint informacions de viatgers, mariners i comerciants que des d'una escola de cartògrafs que tenia molt prestigi de Mallorca preparaven cartes nàutiques que ajudaven a millorar la navegació. El que es va conèixer com a *Atlas català del Magreb i del Sudan occidental*, a més de situar amb precisió els principals pobles i ciutats, va dibuixar imatges, i entre Tombouctou i Gao hi va posar la figura d'un rei negre, vestit amb gran luxe amb una corona i un ceptre d'or i amb una palleta grossa com un puny a la mà dreta.

Tombouctou, per als occidentals, era més llegenda que realitat.

El paper de la ciutat va ser d'intercanvi. Tombouctou no tenia or, ni sal, ni altres mercaderies preuades, però era a la ruta per on passaven, en un moment en què a Europa les monedes d'intercanvi eren d'or. Del nord, a 700 km, arribava la sal de les salines de Taudenni; l'or venia del sud

PATI DE L'ORACIÓ DE LA MESQUITA DE SANKORÉ.

© RAMON CUESTA

© RAMON CUESTA

FINESTRA I GELOSIA DE L'ARQUITECTURA TRADICIONAL

© RAMON CUESTA

FORN DE LLENYA PER FER EL PA, QUE ÉS COMPARTIT AMB VÀRIES FAMILIES

TUAREGS CONVERSANT

pel riu, encara que se'n desconeixia exactament l'origen. Per occident hi havia llegendes sobre el fet que l'or hi corria per arreu, però mai no es va quedar a Tombouctou.

Segons les llegendes, la sal es venia pel seu pes en or. Avui les mines de sal estan obertes i es transporta amb alguna caravana de camells, però també arriba en camions. Pel que fa a les mines d'or, la seva ubicació és coneguda i la seva explotació avui és a mans de companyies franceses.

Del domini francès a la independència

La ciutat va estar dominada pels francesos des del final del segle XIX, formant part del Sudan francès, fins que amb la descolonització, el 1960, va passar a formar part del país que es va denominar Mali.

Els anys 80 del segle passat, després de la gran sequera que va patir el Sahel, els tuaregs es van enfrontar al govern perquè se sentien oblidats del programes d'ajuda, a banda del poc reconeixement que tenen com a poble ja que es troben a cavall de quatre països. Els enfrontaments van durar uns deu anys fins que finalment el 1996 es van signar els acords de pau.

Pel carrer uns nens criden: "Toubab toubab, donnez-nous un bonbon".

El 1988 Tombouctou va ser declarada Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO i es van impulsar treballs d'estabilització de les dunes per frenar el descomunal avançament del desert sobre l'oasi.

Bressol de cultura islàmica

En el període de màxim esplendor cultural, al principi del segle XV, hi havia vint i cinc mil estudiants, en una ciutat habitada per cent mil persones. La universitat i quatre escoles coràniques acollien estudiosos de tot el món islàmic per aprendre teologia, dret, història i arqueologia.

Una de les joies de la ciutat és l'important fons de manuscrits, alguns del període preislàmic. Hi ha uns quants centres, entre els quals la Biblioteca Andalusí de Tombouctou, en què s'acullen 3.000 volums dels segles XV i XVI dels andalusos que varen fugir de la península i que van conquerir la ciutat al final del segle XVI.

El pas dels homes de l'al-Àndalus va deixar també empremta a l'arquitectura, amb la construcció de grans edificis de pedra amb arcs que guarnixen les façanes. Ara bé, com a tota

la zona del revolt del Níger, predomina la construcció de fang, fang de la vora del riu barrejat amb palla per amalgamar, fusta per a les bigues, i la destresa i habilitat per construir no només cases i pallers, sinó també mesquites i madrasses d'una bellesa impressionat.

La fascinació dels pobles del desert

Avui la ciutat és una barreja de cases tradicionals de fang, però també d'edificis de bloc de formigó sense arrebossar, mig acabats... Amb tot, Tombouctou conserva la fascinació dels pobles del desert, les mítiques històries dels homes blaus, els carrers colgats de sorra, de cases i mesquites de fang... els forns de pa compartits per diverses famílies, que són petites construccions amb cúpula al mig del carrer, que fumegen amb llenya...

Mirades profundes de personatges que vaguen pel carrer amb les túniques i el turbant al voltant del cap blau... i mentrestant, les dunes a les portes de la ciutat.

Molts dels viatgers actuals arriben a Tombouctou i se'n van decebuts. Hi van, com ja va succeir amb els primers exploradors que van poder accedir-hi, buscant indicis de la ciutat misteriosa i del ressò de les llegendes, i potser troben que només hi ha edificis migs ensorrats, campaments de refugiats, sorra per tot, calor, mosques...

"El misteri no es veu... se sent", va escriure Albert Londres. A Tombouctou s'hi ha d'anar amb l'esperit obert per captar la fascinació de l'aire que envolta els carrers entre parets de fang i portes majestoses i regies de fusta adornades amb peces daurades, amb carrers coberts de sorra, mirades profundes que es perden en les ombres de les túniques blaves que apareixen i s'esvaeixen per un revolt... El vent i la sorra creen en l'imaginari unes muralles inexistents, una música que et segueix arreu.

Esquivant els hipopòtams

Segurament m'hagués agradat arribar-hi en una caravana de camells, però ho vaig fer pel riu, en el primer vaixell de la temporada que feia la ruta a Tombouctou des de la primera ciutat del nord en què el riu és navegable durant el període de pluges. L'època humida, que acostuma a ser de juny a octubre, el Níger és la principal via de comunicació. Les pistes estan enfangades i les *baches* (el transport col·lectiu) no circulen.

El vaixell es diu Tombouctou i va ple de gom a gom. De tant en tant el capità ha de modificar el rumb pels hipopòtams. També se senten tot sovint els *tam tam* de petites viles

PINASSES NAVEGANT PEL RIU NÍGER..

VAIXELL DE PASSATGERS QUE VA LA RUTA PER LA ZONA NAVEGABLE DEL RIU NIGER

FAMÍLIA DE NÓMADES QUE DESPRES DE RECOLLIR EL SEU CAMPAMENT ES POSEN EN MARXA CAP A UN ALTRE DESTÍ.

PLAÇA DEL MERCAT

on els nens donen la benvinguda al primer vaixell de la temporada. El Tombouctou amarra en algun petit moll on puguen i baixen homes, dones, nens i grans farcells plens de tot tipus de coses. També circulen pel riu les pinasses, algunes amb molta càrrega. Són barcasses negres sense carena. N'hi ha de diverses mides: les que fan trajectes amb càrrega tenen uns vint metres d'eslora, normalment, i una aparença fràgil i inestable, però n'hi ha a cents amb un gran domini per part dels barquers de l'art de navegar.

Després de tres dies de navegació, a mitjanit el Tombouctou arriba a Tombouctou. Aquí sí que s'organitza un moviment fascinant de gent pujant i baixant amb tot tipus d'estrís: matalassos, portes, sacs amb cereals, cistells, farcells amb robes, criatures, etc.; la passarel·la és un formiguer de gent pujant i baixant. La majoria dels que baixen han de pujar unes quantes vegades a recollir els paquets amb què viatgen. Tot sembla indicar que al vaixell hi cap de tot: hi ha dones que encenen fogons on cuinen el mill i fregeixen peix.

Com és típic al tercer món, mai no se sap quan passarà el vaixell, és a dir, no té ni dia de sortida ni d'arribada, sempre depèn. Ara, això no és cap problema: veure passar el temps i esperar forma part de la vida quotidiana.

Com sobreviure al desert

Avui en dia encara es poden veure campaments de nòmades: uns tendals fets amb llana de camell agafats per un parell de pals enfonsats obliquament a la sorra, que els protegeix de la calor i de la frescor de la nit. Tot és fàcil de desmuntar i recollir: els tendals, les mantes, els coixins, els pocs estris de cuinar, carn seca de camell, algun paquet de pasta... tot és molt bàsic.

L'assentament es va desplaçant buscant pastures per als camells i les cabres.

L'Amaté té un petit comerç, d'aquests que venen cigarrets per unitats i productes bàsics com tomàquet concentrat, llumins, sabó i els productes més apreciats pels estrangers: aigua i Coca-Cola fresques. Ell diu que només li queden tres anys d'estalvi per poder casar-se, que ja té promesa, però que encara no pot pagar la dot i que si el proper any passa el Ral·li del Dakar, potser no haurà d'esperar tant per esposar-se. M'explica que els anys en què els tuaregs es van enfrontar amb el govern per al reconeixement dels seus drets van ser molts durs, cap estranger visitava Tombouctou, però que des que es va signar l'acord de pau, les coses van començar a canviar a poc a poc.

Pel carrer uns nens criden: "Toubab toubab, donnez-nous un bonbon". ■

Informació útil

- **Tombouctou:** Htöömüktúôòm o Tombouctou és una ciutat mítica (*la dels 333 sants que la custodien*).
- **Situada:** prop del riu Níger (a sòls 7 km de distància del riu), en la República de Mali, Àfrica.
- **Idiomes oficials:** francès, bambara
- **Moneda:** CFA Franc
- **Domini Internet:** .ml

